

Nyelv, ideológia, média 7.
**A társadalmi nemi viszonyok a
rendszerátalakítás elmúlt húsz évében:
Poszt-szocializmus (?) és feminizmus (?)**
Szeged, 2011. szeptember 30 – október 1.

Összefoglalók:

Annus Irén

(SZTE, Amerikanisztika Tanszék)

**Mégis, kinek az élete? A női test feletti hatalom
kérdése a mai Magyarországon**

Az utóbbi években a női test – és azon keresztül a női lét – fölött gyakorolható hatalom több alkalommal vált államhatalmi kérdéssé Magyarországon. A jelenlegi berendezkedés önhatalmú módon, társadalmi egyeztetés és vita nélkül közelíti meg a női testtel kapcsolatos kérdéseket, azt egyre inkább tárgyiasítva, megfélemlítve a benne élő szuverén emberi lényről, limitálva annak alapvető szabadságjogait. Jelen előadás a szüléssel és születéssel kapcsolatos kérdéskör limitált politikai és ideológiai megközelítésének feltérképezésén keresztül kíván rámutatni a mögöttes érdekek és hatalmi viszonyok összefonódására, egyben jelezve a bennük rejlő potenciális veszélyforrásokat a jövőre nézve (is).

Antoni Rita

(SZTE, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Nőkért.hu – Egy feminista honlap első két éve

Előadásomban a poszt-szocialista társadalmi tér feminizmusra vonatkozó sztereotípiáival szembeni küzdelem egy lehetséges formáját szeretném bemutatni a baráti társaságból kibontakozó, önkéntes kezdeményezés, a Nőkért.hu honlap példáján keresztül. A honlap első szerkesztői 2006 és 2008 között ismerkedtek meg egymással egy másik feminista oldal fórumán, és – néhány kivétellel, anélkül, hogy személyesen találkoztak volna – elhatározták, hogy összefognak, és saját elképzeléseik szerint valósítanak meg egy hasonlót. Témáik közt az aktuális hírekre való reflektálásra, a tudatosságnövelésre, a hétköznapi sztereotípiák leépítésére, valamint a nőirodalomra helyezték a hangsúlyt. Emellett kiemelten fontosnak tartották, hogy a fórum biztonságos, majd hogyanem szeparatista tér legyen, nők (és néhány pro-feminista férfi) számára. Előadásomban a kivitelezés útjáról, a különböző reakciókról és az eddig levonható konzekvenciákról fogok beszélni. Körüljárom és egyben megvitatásra bocsátom a kérdést: miért tátong még mindig ekkora szakadék a magyar feminizmus egyetemi, illetve aktivista képviselői között, és – ha ez szükséges – mit lehetne tenni az élénkebb párbeszéd előmozdítása érdekében?

Bajner Mária

(PTE IGYFK Irodalomtudományi és Nyelvészeti Intézet)

Poszt-szocialista femináriumok az „EU-konform” pályázatok tükrében

Az előadás célja, hogy bemutassa, milyen irányt vettek a rendszerváltozás utáni nőszervezetek, hogyan alakultak át, és hogyan szerveződtek újak a politikai retorika mezsgyéjén, -- többek között – az „esélyegyenlőség biztosítása és fenntartása” érdekében.

A civil nőszervezetek – a szubszidiaritás elvének megfelelően — az alulról felfelé— építkezés kívánalmait betartva, az elnyerhető pályázati forrásokkal arányban szaporodtak. A „nők érdekében”szolgálatot teljesítő, oktatást, szórakozást, munkát, karitatív és egyéb tevékenységet felkaroló asszonyklubok, vállalkozói nőklubok, salonok, nőegyletek, önszegélyző csoportok, stb. a hagyományos női mintákat követik, médianyilatkozataikban a feminizmus ideológiájától szigorúan és egyértelműen elhatárolódnak. Ugyanakkor, „a nőkkel szembeni társadalmi igazságtalanságok” enyhítését megcélzó pályázati szövegeikben klisé-szerűen beemelik az „EU-konform női esélyegyenlőség” sokat sejtető ideáját, majd felvázolják, és példákkal igazolják annak közgondolkodást átalakító, és „kézzel fogható” hasznát. Egy demokratikus társadalom nőpolitikáját a benne élők (nők és férfiak) aktivitása irányíthatja, vagy legalább is befolyásolhatja. A feminista értékek és irányzatok figyelmen kívül hagyása, átpolitizálása, esetleg ellenségképben való megjelentetése az álliberális, áldemokrata törvényhozók szándékát erősíti. Az előadás társadalom-politikai-szociológiai hátterét főleg szekunder kutatási források, KSH statisztikák adják, míg a poszt-feminizmus politikai retorikáját a pályázati kiírások, és a nőszervezetek képviselőinek média nyilatkozatai igyekeznek alátámasztani.

* * *

Barát Erzsébet

(SZTE, Angol-Amerikai Intézet, TNT)

A társadalmi „haladás” nemtelenségei - 'Leszbikus terroristák' kontra 'gender ideológia'

A feminizmus jelentését alakító magyarországi politikai médiát elemző kutatásaimra támaszkodva (*Médiakutató*, 2005; *Discourse and Communication*, 2010; *Mandulavirágzás Konferencia*, Pécs 2011) modellezni fogom, hogy miként változott a rendszerváltozás részeként a feminizmus jelentése. Egyrészt megmutatom, hogy két drámai töréspont köré rendezhetők a feminizmus különféle artikulálódásai. A kilencvenes években a politikai média egymással egybefonódó neo-konzervatív keresztény és liberális politikai perspektívából láttatva individualizálni igyekezett a feminizmust. A helyzetet felmérni sem tudó, „terrorista leszbikus” figurájának megidézésével igyekezett lejáratni a nemi és szexuális kirekesztés formáit kutató és kritizáló feminista kutatást, alkotásokat, és az ilyen irányú szervezett politikai cselekvést. A feministáknak tulajdonított állítólagos kommunista nosztalgiájuk ürügyén egyúttal ódivatúnak, az új társadalmi rend kerékkötőjének is lehetett láttatni a figurát. A kilencvenes évek radikális stigmatizálási kísérleteit az évezred első évtizedének látványos közömbössége, a feminizmus agyonhallgatása követte. Az utolsó két évben aztán drámai hirtelenséggel és erővel a középpontba emelődik a feminizmus fogalma s új elemként szellemi áramlatként rajzolódik meg. A feminizmus mára „retrográd” felfogásként értelmeződik, ami nem egyszerűen csak ódivatú, hanem sokkal inkább 'veszélyes', mert hivatalos kurzus politikai törekvésinek útjában álló „gender ideológia” jelentésben termelődik újjá. Azt állítom tehát, hogy a feminizmus jelentésének változása szempontjából a rendszerváltozás elmúlt húsz éve mindvégig dominánsan konzervatív jelentésmezőben mozog: a magányos terrorista figurájától a terrorizmus, a gender ideológia 'mozgalmáig' ível. Ugyanakkor, szeretném azt is aláhúzni, hogy az elmozdulás az egyes feministáktól a mozgalom, a szellemi áramlat irányába indirekt módon annak a sikerét is jelzi, hogy a feminista kritika és mozgalmak mára nem egy-egy magányos kutató, művész

vagy aktivista „partizán akciója”, s nem csupán a tudomány területére szorult/beszorított elszigetelt beszédmódra korlátozódik csupán.

Bodó Csanád

(ELTE)

A dzsender-paradoxon és magyar szociolingvisztikai recepciója

A nyelvi változatosság és változás szociolingvisztikai kutatásának jelentős általánosításai foglalkoznak a nyelv és a társadalmi nem kapcsolatával. Ezek szerint a nők nyelvhasználatát sajátos kettősség jellemzi; a dzsender-paradoxon W. Labov megfogalmazásában a következő: „A nők a férfiaknál kevésbé térnek el a nyelvi normáktól, ha a normák nyíltan elő vannak írva, de a férfiaknál jobban eltérnek tőlük, ha az eltérések nincsenek előírva” (Labov 2001: 367). Elemzésem e paradoxon dzsendernyelvészeti értelmezését nyújtja, különös tekintettel annak magyar szociolingvisztikai recepciójára. Rámutatok arra, hogy a paradoxon nyelvi megfogalmazása nem véletlenül szól a nőkről; a dzsender-paradoxon a nyelvi változás és változatosság kutatásában vizsgált szociolingvisztikai jelenségek és a nyelven kívüli jelenség (a „társadalmi nem”) közötti viszonyt a nyelvi ideológiák Irvine és Gal (2000) által ikonizációnak nevezett szemiotikai folyamatain keresztül fejt ki. E folyamatban a nők csoportátlagaiból kiolvasott nagyobb fokú standard nyelvi normakövetés és a lokális normáktól eltérő „rejtett” deviancia a női beszélők és nem nyelvi viselkedésük ikonikus reprezentációjává válik. A magyar szociolingvisztikai kutatások is ebben a keretben értelmezik a dzsender-paradoxonhoz kapcsolódó empirikus eredményeiket, és ezáltal a nyelvi változás és változatosság kutatásának arról a lehetőségéről mondanak le, hogy a nyelvi heterogenitást a nem társas kategóriájának heterogenitásával összefüggésben értelmezzék.

Bolemant Lilla

(MNYIT BTK Comenius Egyetem, Pozsony)

A (cseh)szlovákiai magyar női írók recepciója

Az első világháborút követő határváltozások az irodalomban is változásokhoz vezettek. Fokozatosan kialakult az egyetemes magyar irodalom és a kisebbségi magyar irodalmak fogalma, amelyeket az aktuális országhatárok alakítottak.

A 20- század első néhány évtizedében kialakult irodalomképet ezek a történelmi tények is alakították. A korszak női írói Magyarország határain belül és kívül különféleképpen alkalmazkodtak a helyzethez.

Előadásomban azt vizsgálom, az új határok mennyiben akadályozták és mennyiben segítették a (cseh)szlovákiai magyar irodalom női íróit abban, hogy műveik megjelenhessenek, és elfoglalhassák helyüket az újonnan alakuló irodalmi kánonban, esetleg mennyiben könnyítette vagy nehezítette helyzetüket az az irodalmi és kulturális kisebbségi közeg, amelyben az irodalom fő célja az identitás erősítése és megtartása volt.

Néhány kiemelt példával illusztrálva próbálom meg bemutatni a női írók alkotásait, alkotói fejlődését, műveik, témáik, kifejező eszközeik esetleges változását, összefüggésbe állítva a kor férfi íróinak munkásságával.

Az irodalmi művek elemzése mellett elkerülhetetlen kitérnem a férfi és női írók irodalomszervezői tevékenységének elemzésére is, és a kisebbségi irodalomban betöltött szerepük, elismertségük mellett arra is, mennyiben fogadta be őket az ún. egyetemes magyar irodalom, s mennyiben hatott rájuk, s léptek kapcsolatba új hazájuk szlovák és cseh irodalmáraival, irodalmi szemléletével.

Demcsák Katalin

(SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet)

Kaotikus szerep-kánonok

Előadásomban a 2011 első néhány hónapjában zajló politikai diszkurzusok társadalmi szerepeket érintő döntéseiből, illetve törvényjavaslataiból kiindulva azt vizsgálom, hogy vajon a politikai, szociálpolitikai, alkotmányozó államhatalom retorikája milyen jövőképet tár fel, és milyen társadalmi nemi szerepkészletet ajánl fel a férfiak és nők számára. Melyek azok a társadalmi szerepek, amelyek húsz évvel a rendszerváltoztatás után biztosíthatják a felnövekvő generációk számára a sikeres társadalmi beilleszkedést? Milyen szerep-kánon mentén tervezhető (vagy sem) az államférfiak (és részben államasszonyok) szándéka szerint a női és férfi identitás, és a változásokat (vagy rögzüléseket) milyen formában ajánlják fel a médiumok, oktatási programok, tananyagok, kulturális szövegek, reprezentációk? Milyen módon illeszkedik bele (beleilleszkedik-e) ez a szerep-kánon poszt-feminista diszkurzusba? Számot vet-e ez a kánon a szabadság gondolatával?

Farkas Zita

(University of York/Fuggetlen kutato)

Poszt-szocialista abortusz: a nők önrendelkezési jogainak a határai

Az abortusz törvény megszabja azokat a jogi kereteket, amelyek meghatározzák, hogy milyen körülmények között engedélyezett a terhesség megszakítása. Ezen a törvényen keresztül az állam lényegében a nő teste felett rendelkezik, amikor is megszabja, hogy a nőnek milyen feltételeknek kell eleget tennie ahhoz, hogy az abortusz kérelmet elfogadják.

Előadásom során azt fogom elemezni, hogy a poszt-szocialista időszakban létrehozott abortusz törvény módosítások, hogyan

határozzák meg és milyen mértékben korlátozzák a nő önrendelkezési jogait saját teste fellett. A törvény módosításokon kívül ugyanakkor figyelembe veszem azokat az állami lépéseket is, amelyek közvetve lényegében arra hivatottak, hogy az abortusz törvényt szigorítsák és egy olyan társadalmi légkört teremtsenek, amelyikben az abortuszt elkövető nőt megbélyegzik.

Például a kormány azon terve, hogy az új módosított alkotmány tartalmazza a magzati élet védelmet, az abortusz törvény szigorításához vezethet. Továbbá, az Európai bizottság felszólította a magyar kormányt, hogy a nemi egyenlőséget promulgáló projektekre kapott Eu támogatást ne egy anti-abortusz reklám kampányra költse. A 'reklám' plakáton egy magzat képe látható a következő felirattal: 'Azt is megértem, ha nem vagy még kész rám ... de inkább adj örökbe, HADD ÉLJEK!'. Ez a kampány bűnösnek stigmatizálja azokat a nőket, akik az abortuszt választják.

Huszár Ágnes

(PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola)

A Magyarországon megjelenő női lapok emberképe 1989 után

1989 után a médiapiac is felszabadult: számos új, meghatározott korosztályt és réteget megszólító női lap jelent meg a piacon. Az 1949-ben alapított, az MNDSZ, később a MNOT irányítása alatt álló *Nők Lapja* négy évtizedig az MSZMP nőpolitikájának szellemében végzett szemléletformálási tevékenységet. A rendszerváltás után piaci körülmények között kellett megmutatni életképességét. Magyar alapítású lapok, pl. a *Kiskegyed* mellett konkurenciaként megjelentek a világszerte népszerű és roppant tőkeerős hirdetői háttérrel rendelkező *Cosmopolitan*, *Elle*, *Marie-Claire* és társaik.

A lapok közleményeinek és képi világának elemzésével azt vizsgálom, milyen férfi- és nőképeket közvetítenek olvasóik számára. Mennyire spontán, és mennyire kiszámított módon

alakul e lapok emberképe, és milyen manipulációs technikák szolgálatában áll?

Hogyan befolyásolják a nők és a férfiak viselkedését – a megcélzott vásárlási szokásokon túl – ezek a manipulációs technikák? Kell-e, s ha igen, mi módon érdemes felvenni ellenük a harcot?

Joó Mária

(ELTE BTK Filozófiai Intézet)

A női androgün: (poszt)szocialista identitás Közép-Európában

A szociális identitások elmélete az a közöttek/közvetítő szint, amely az egyéni és társadalmi közti közvetítést vizsgálja: figuratív magja van, mely imaginárius, érzelmi azonosulásokat tartalmaz- a fogalmi, kognitív elemek mellett (szociális reprezentáció-elméletnek is nevezik). Ennek idő –és térbeli metszetei, a múlt/jelen és lokális/globális tengely mentén egy olyan sajátos kelet-közép európai identitást jelölnek ki, melyet a női androgün figurájában jelenítek meg. E szimbólikus alak szoknyát és/vagy körömcipőt visel és/vagy főzőkanalat, gyereket fog (egy Claudia Schiffer cimlapfotó), de/és emellett (vagy ezalatt) olyan okos, önálló, autonóm mint egy androgün (Simone de Beauvoir). Filozófia antropológiai fogalomként is használom a női androgünt, mely a tradicionális nemi identitásokkal operál, miközben tagadja és újra megerősíti azokat. Megjelenítőjeként nem C. Schiffert, hanem Beauvoirt, az értelmiségi nőt állítom középpontba, aki megfeleltethető a magyar/posztszocialista értelmiségi női identitásnak: ő a női androgün. Mint gyakran olvassuk nála és a mai médiában magyar értelmiségi nők önmeghatározásaiban, akik egyszerűen írók, filozófusok- nem írónők (Szabó Magda), filozófusnők (Heller Ágnes), noha annak látszanak (öltöznek). Óvatos hipotézisként megkockáztatnám, hogy egy 21. századi posztfeminista, posztszocialista –sőt univerzális figurával állunk szemben: történetileg mindig is androgünként konstituálódva hangsúlyosan nőnek prezentáljuk magunkat, ezért a

postszocialista női androgün a filozófiai antropológia szintjén általánosítható.

* * *

Kérchy Anna

(SZTE, Angol-Amerikai Intézet, TNT)

(Poszt)feminizmus, (poszt)identitás és (poszt)koncept art Drozdik Orsolya művészetében

Drozdik Orsolya mintegy öt évtizeden átívelő, gazdag, képzőművészeti, irodalmi és elméleti munkássága kiváló terepet nyújt a rendszerváltás előtti és utáni női(művész) létélmény s annak reprezentációs lehetőségeinek vizsgálatára, összevetésére. Drozdik koncept art életműve folytonosságokkal bíró „feminista misszió”: az 1970-es évektől igyekszik kijelölni egy „saját helyet” a domináns hegemon diszkurzusok és intézmények (a politikai diktatúra, a patriarchális képzőművészet, a normatív orvosi diagnosztika, a Történelem nagy mesternarratívája) ellenében, a „nemi szerep örökségének” megkérdőjelezésére törve; egyszerre utasítva el a szocialista kultúra emancipációs ikonja, a „traktoroslány” és a „hollywoodi glamour” szépségmítosza által erotizált vágytárgy, „a guminó” szerepeit. Az emigráns, de szülőhazájával szoros kapcsolatot fenntartó, „Nyugaton” és „Keleten” is rendszeresen kiállító Drozdik munkájában meghatározó a kulturális diszlokáció élménye: pl. *Biológiai metaforák* (1983-85) festmény installációjának ironikus önarckép sorozatában saját belsőszervei mellett egy kommunista párttitkár és egy amerikai üzletember portréja szerepel. Dolgozatomban éppen Drozdik művészetének e többrétű meghatározottságára igyekszem koncentrálni: 1. Problematizálom az amerikai kritikusai használta „posztfeminista” jelző relatív értelmezhetetlenségét Magyarországon, s hazai posztmodern, dekonstruktivista, nőközpontú művészként való kanonizálását. 2. Szemrevételezem, hogy a Drozdik hirdette feminista elméleti nézőpont mennyiben „nyugati import” és mennyiben „hazai termék”, illetve, hogy 3. miképp hívható életre az esetleges női nézőpont a férfi tekintet (*gaze*) alternatívájaként, a mazochista

vagy nárcisztikus „önölelésen” túljutva; a marxizmus, a pszichoanalízis, és az anatomizálás meghatározó dekonstruktív testmegközelítő módszereinek látásmódját (poszt)feminista(?) módon ötvözve. 4. Megvizsgálom, hogy a művész-modell-műzsával való szimultán azonosulás, valamint az *én*, mint a *másik* történetének megírására (is?) képes „személyiségek, és lehetőségek halmazaként” való felfogása mennyiben egyeztethető össze a „posztidentitás” divatos fogalmával.

Kispéter Erika

(Közép-európai Egyetem)

A dolgozó nő, a családbarát munkahely és az elégedett munkavállaló: egy poszt-szocialista vállalat mindennapi életének feminista elemzése

Az előadásban egy magyarországi gyárban folytatott feminista nézőpontú munkahelyi etnográfiai kutatás eredményeit tárgyalom, és igyekszem bemutatni az összefüggéseket az államszocialista múlt és a jelen, valamint egy magyarországi gyár hétköznapjai és a globális piac között. Az előadás középpontjában betanított fizikai munkát végző nők állnak, akikről egyrészt „dolgozóként”, másrészt „édesanyaként” beszélnek a vállalat vezetői. Ezek a nők sok szempontból különböznek a szociológiai kutatásokból ismert délkelet-ázsiai munkásnőktől (lásd például Lee 1998, Salzinger 2003), de még poszt-szocialista lengyel és cseh társaiktól is (Dunn 2004, Weiner 2007).

A gyárban töltött hónapok után arra a következtetésre jutottam, hogy a nők foglalkoztatásának 1967 utáni államszocialista módszerei és beszédmódja nagyon jól megférnek a Magyarországon is egyre divatossá váló, a munkaerő motiválásának, „bevonásának” fontosságát hangsúlyozó vállalatvezetési módszerekkel és beszédmóddal. Olyannyira, hogy nem csak az általam vizsgált vállalat vezetői, hanem az ott minimálbérért, vagy azt éppen csak meghaladó fizetésért dolgozó nők is elégedettnek vallják magukat ezen a „családbarát” munkahelyen. Az előadásban egyrészt ezt a kölcsönös elégedettséget vizsgálom meg alaposan, másrészt

pedig azt mutatom be, hogyan függ össze a gyári munkásnők gazdasági marginalizációja és a munkaerejükre épülő vállalkozás sikere a globalizálódó piacon.

Kovács Edina

(Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete)

Tanár(nő)kép a rendszerváltás előtt és után

A tanári pozíció összetettsége folytán különösen problematizált foglalkozási szerep, a hozzá kapcsolódó feladatok pedig egyre inkább differenciálódnak és gazdagodnak. A hazai pedagógusszerep-kutatások már a hetvenes évek végén, a szocializmus időszakában megkezdődtek, de akkor is, ma is, többségükben figyelmen kívül hagyták és hagyják, hogy a tanítás vitathatatlanul nemekhez kötődő szerep, a tanári szerepet és identitást pedig erősen meghatározza a reprezentáció.

A társadalmi nemek és az oktatás kérdésével foglalkozó kutatók (Smulyan; Gaskell és Mullen) vizsgálatai azt bizonyítják, hogy a média által közvetített tanárképhez erősen kötődnek a társadalmi nemi sztereotípiák. Azaz a férfi tanárokhoz nagy arányban és jellemzően „férfias”, a tanárnőkhöz hasonló mértékben „nőies” értékek kapcsolódnak. A Szomszédok című tévésorozat lehetőséget ad arra, hogy első (1987-es) és utolsó (1999-es) évfolyamának tartalomelemzését összevetve vizsgáljuk: mutatkozik-e különbség a tanári szerep és a társadalmi nemi sztereotípiák összekapcsolódásában. Tükrözte-e a szocializmus – az ideológia szintjén – egyenlőségre törekvőbb nőképet a korabeli sorozat, vagy a legitimációs, információs és gazdasági hatalommal már akkor is csak a férfi tanárok rendelkezhetek. Választ keresünk arra a kérdésre, hogy a rendszerváltás előtt vagy után voltak-e „nőiesebbek” a tanárnők, vagy e tekintetben – rendszerfüggetlenül – azonosak voltak az elvárások.

Lóránd Zsófia

(CEU)

Feminista rendszerkritika 1989 előtt Jugoszláviában és annak jelentősége két évtizeddel később

Míg a legtöbb kelet-európai államszocialista rendszert nem érte szervezett, intellektuálisan koherens és kiterjedt feminista kritika, Jugoszlávia kivételt képez e tekintetben is. Talán nem elhamarkodott azt állítani, hogy ez a különbség sokáig meghatározza a feminizmus pozícióját a felbomló föderáció új tagállamaiban, még a háború legitimálta agresszív antifeminizmus és *backlash* ellenében is. Előadásomban az 1970-es és 1980-as évek feminizmusának főbb irányvonalait tekinteném át, különös tekintettel azokra a gondolatmenetekre, amelyek a legradikálisabban kritizálták az öngazgató szocialista rendszert, és amelyek tézisei regionálisan is relevánsak. A társadalomtudományi és filozófiai gondolatmeneteken túl szeretnék külön hangsúlyt helyezni a szépirodalmi és képzőművészeti gyakorlatokra és ezek dialógusára az akadémiai feminista diskurzussal

A prezentáció készülő disszertációm két fejezetének következtetéseit mutatná be, hangsúlyozva és kifejtve majd két évtizednyi feminista szövegprodukciónak jelentőségét egy átmenetet megélő társadalom szempontjából. Összehasonlításban más kelet-európai országokkal, különösen az általam jobban ismert magyarral, felmerül a kérdés, hogy meddig tud meghatározó lenni az az elméleti és fogalmi keret, amelyet az új jugoszláv feminista diskurzus hozott létre, mi és hogyan él túl ebből két évtizeddel 1989, illetve Jugoszlávia esetében, 1991 után. Miközben ahhoz nem fér kétség, hogy az új feminizmus megjelenése rendkívüli jelentőséggel bírt a maga idejében, megvitatásra vár, hogyan adaptálódott az új politikai környezethez és milyen szerepet töltött be ebben saját hagyománya.

Molnár Csilla

(Nyugat-magyarországi Egyetem)

A munkavállalás mint csoda a mai Magyarországon

Előadásomban azt a problémakört tekintem át, amely a nőikkel szembeni munkahelyi, társadalmi előítéletekről szól, amely belső ellentmondásokkal terhelt, mégis rendületlenül hajtogatják kliséit. Ilyen például a konzervatív női szerepképzet, miszerint a nő maradjon otthon, ne dolgozzon, miközben még nyomát sem látni, hogy javaslatot tennének arra, hogyan lehet megélni egy kereső fizetésből. Nyilván az eszmekör hívei magukból indulnak ki, hiszen lakhatási, bizottsági, utazási és számtalan egyéb díj, térítés jár az országgyűlési képviselőknek, a minisztériumi felső vezetőknek.

A nem dolgozó nőket körülveszi továbbá konzervatív részről a masszív ellenszenv, miszerint az ilyen nő teljesen tájékozatlan a világról, szűkös látóköre csak a közvetlen környezet pletykáit fogja fel, társas világa a szappanoperák, bevásárlóközpont színterével azonos. Ráadásul a nem dolgozó nő élőködik a férfin, aki keres, és amit hazavisz, azt a nő el is költi.

Úgy vélem, a régi patriarchális és a modern városi nőgyűlölő folklór napjainkban is virul, sikeresen megakadályozva a nők érvényesülését, önbecsülésének helyreállítását. Kutatásomról készített beszámolómban olyan nőket szólaltatok meg, akik itthoni munkanélküliként, diplomásként, vagy egyetemi hallgatóként a szomszédos ausztriai településekre járnak át takarítani. Így megszerzett jövedelmük több mint itthon egy egyetemi oktató bére. Úgy tűnik, tevékenységük alacsony presztízse sem zavarja őket túlzottan. Egyrészt abban reménykednek, hogy később jobb munkát kapnak, másrészt a tény, hogy jövedelmükből itthon biztosan meg tudnak élni, a további fenntartásokat félresöpri. Ezek a legálisan kint dolgozó nők a Magyarországról átjáró ingázó munkavállalók hierarchiájában így is magasabban helyezkednek el, mint azok a diplomások, akik itthoni munkájuk mellett alkalmi mezőgazdasági munkára járnak át Burgenlandba, szüretelni, trágyát rakni, magyarországi fogalmak szerint álomfizetésért.

Dr. Németh Lenke

(Debreceni Egyetem)

Női festő, festőnő, festő: női kreativitás a poszt-szocialista Magyarországon

Az előadás azt igyekszik feltárni, hogyan hatott az 1990-es évek társadalmi és kulturális átrendeződése a női kreativitás sokoldalú kibontakozására a kortárs festészetben. Feltevésem szerint a nemi szerepek és a nemek közti munkamegosztás újraértékelése, a feminizmus diskurzusának felerősödése a rendszerváltozást követően kedvezően befolyásolta a női művészi alkotó tevékenységet és hozzásegítette a női festőket, hogy a nők önreflexióját, a női azonosságot és a női szubjektum kérdését helyezték alkotásaik középpontjába. Az eltelt húsz éve főbb irányvonalainak bemutatásán túl az előadás középpontjában olyan alkotók állnak, akik egyedi formanyelvükkel és sajátos tematikájukkal határokat (műfaji) bontanak le és/vagy társművészetek összekapcsolásával új (műfaji, művészi) kategóriákat hoznak létre.

Schleicher Nóra

Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola

Feminizmus(ok), identitás(ok), demokráciá(k)

Előadásomban néhány alapvető elméleti dilemmát kívánok újból szemügyre venni. A gender identitások, a feminizmusok és a demokráciák közti problematikus kapcsolatot vizsgálom Európán belül. Szemügyre veszem az ún. Wollstonecraft Dilemmát. Vajon a nőknek az egyenlőségükért, a különbözőségük elismertetésért vagy éppen a 'nő' kategória felszámolásáért kell küzdeniük? Milyen lehetőségeket és problémákat vet fel a 'nő' dekonstrukciója? Beszélhetünk-e egységes csoportként a

nőkről? Vannak-e olyan közös érdekeik, melyekért a képviseleti demokrácia rendszerén belül küzdhetnek? Kik képviselhetik ezeket az érdekeket (ha vannak ilyenek)? Kiutat jelent-e a deliberatív demokrácia fogalma és gyakorlata? Vannak-e közös sajátosságai az európai feminizmusoknak, illetve miben különböznek a nyugat-európai, a skandináv és a poszt-szocialista feminista identitások? A demokratikus intézményekhez, az államhoz, a magánszférához való viszony különbözőségei, illetve a 'nő'-höz kapcsolt jelentések eltérései a különböző történelmi tapasztalattal bíró régiókban milyen eltérő feminista, illetve női identitások létrejöttének, létrehozásának kedveznek? Előadásom e kérdések közös végiggondolására bízta.

Simon Lehel

(Debreceni Egyetem)

Egy „transzszocialista” melegsors - erdélyi magyar arisztokrata a Budapest Pride – on

Hősünk igazi erdélyi gróf, felmenői Máramaros várurai voltak, neveltetése viktoriánusra korcsosodott, renoméja kitűnő is lehetett volna, ha nem jött volna a román kommunizmus, s a proletár internacionalizmus nem sodorta volna családját dupla negatív diszkriminációba.

Az „ifi gróf” 12 évesen - ébredező szexualitásában - kielégítette szexuálisan a mit sem sejtő kolozsvári kollégiumi osztálytársait: a feljelentő szülők hatására bekerült a kolozsvári gyermekpszichiátriai osztályra, mint „fertőző homoszexuális pszichopata”, 1986 - ban.

A diagnózist a „legliberálisabb” ifjúsági pszichiáter nő állította ki hivatalosan, de bizalmasan közölte a kiskamasszal: tudja, nem lehet „gyógyítani”, mert ez „állapot”, de ha „diszkrétén” (értsd: titokban) „műveli hajlamait”, nem bukik le. Azt is világossá tette: ha lebukik, ugyanoda hozzák vissza, de akkor már egy „konzervatív pszichiáter nőhöz”, aki „rögtön megkezdi ferde hajlama gyógyítását elektrosokkal”.

Aztán jött a '89 - es forradalom (vagy micsoda), a kétszeresen diszkriminált család háromszorosan diszkriminált gyermeke áttelepült a posztszocialista Magyarországra, s a cserepedő ifi gróf az Első Budapest Pride egyik főszervezője, s egy melegportál tulajdonosa lett.

Hazalátogatva mindezt találta a melegbarátjával „megerősítve”. Ennek eredményeként az idős grófnő kiejtette a kezéből az utolsó főnemesi kincset, az ólomkristály cukortartót. Majd megkérdezte:

„Kedveseim, cukorral vagy cukor nélkül kéritek teátokat?” - maradék „arisztokrata méltóságát” megőrizve.

Egyvalami maradt meg valós történetünkben: ez a melegség. Ezért előadásomban ebből a fókuszról közelítem meg ezt a szocializmusokon - transzszocializmusokon átívelő létabszurdot.

Szűcs Teri

A posztszocialista testre írva?

Mondhatjuk-e ezt: „posztszocialista test”, sőt, „posztszocialista női test”? Miről ismerszik meg? A 60-as, 70-es években kellett keletkeznie ahhoz, hogy mostanra valóban „posztszocialistává” válhasson, hogy a történelmi idő nyomot hagyhasson rajta. De vajon milyenek a nyomai annak az időszaknak? És hogyan válik a „szocialista” nyom „poszt”-tá? Eltörlődik? Módosul? Konzerválódik? Illetve: a történelmi nyom a testen hogyan fejeződik ki? Sebként, hegként? Elcsúfít, deformál? Vagy, épp ellenkezőleg, sajátos szépséget jelöl, arányosít, kontúrokat emel ki? A válaszokat magyar női alkotók munkáiban keressük, a vizuális művészetekben és az irodalmi test-leírásokban egyaránt. Olyan női testeket keresünk, amelyek a sajátunknak tükörképei lehetnek.

Tatai Erzsébet

(MTA Művészettörténeti Kutatóintézet)

A nemi szerepekre adott művészi reflexió változásai

Annak ellenére, hogy a képzőművészek elenyésző része reflektál még ma is a nemi szerepekre, jelentős elmozdulás történt a szocialista időszakhoz képest. Egyfelől a művészképzésben a nőhallgatók száma elérte az 50%-ot, és a pályán is több nő maradt, másfelől megjelentek olyan alkotó nők, akik több-kevesebb tudatossággal vállalják női identitásukat és művészetükben is tematizálják a nemi szerepeket, (avagy azt a művek látens módon tartalmazzák). Előadásomban példákon keresztül világítom meg a nőművészetben bekövetkezett attitűd-változást, és bemutatom, hogy nőművészek miképp értelmezik e szerepeket, a társadalmi nemi viszonyok mely szegmenseivel foglalkoznak és milyen jelentéseket generálnak.

Főszereplők: Eperjesi Ágnes, Gőbölös Luca, Kele Judit, Maurer Dóra, Németh Ilona, Rutkai Bori, Szenes Zsuzsa, Szépfalvi Ágnes.

Tóth Eszter Zsófia & Bajzáth Sándor

(Magyar Országos Levéltár, Leo Amici Alapítvány)

**FEMINISM
LIVES**

Női kábítószerhasználat a rendszerváltás utáni Magyarországon genderszemletpontból

Készülő könyvünk alapján, mely a szocialista időszak és az 90-es évek kábítószerfogyasztásának történetéről szól, előadásunk középpontjába olyan kérdéseket helyezünk, mint: hogyan befolyásolt a női szerhasználatot az, hogy a szocialista időszakban tabusították a problémát?

Az 1970-es évek elején a rendőrség számára a galerikérdésről tevődött át a hangsúly a kábítószerproblémára. A női kábítószerfogyasztók- ahogyan azt Rácz József és társai "Z" téri

csövesek kutatásában feltárta és sjaát interjúink során is tapasztaltuk– bandatagok lehettek, hasonlóképpen, ahogy Walter Miller 1992-ben, Anne Campbell 1984-ben: "férfias" avagy "kurvás" jelleget mutatva.

A Józsan Babák Oral History Archívum interjúit és az Narcotics Anonymus női csoport interjúit elemezve arra is keressük a választ, hogy a gendertudatosság kialakulása hogyan befolyásolja a drogfogyasztást, a gyermekvállalást és az NA csoportok milyen segítséget nyújthatnak mind a felépülésben mind a női öntudatra ébredésben. Drogfogyasztó női életútinterjúk alapján hipotézisünk, hogy a drogfogyasztó nők az "átlagos nők"-nél még szélsőségesebben élik meg a férfi-nő kapcsolat uralmi jellegét, kiszolgáltatottságát. A gyermekvállalás során az intézményrendszerek elutasító magatartásával találkozunk, többen titkoljk függőségüket. A drogfogyasztó magatartásból, a függőségből, a közös női tapasztalatok megéléséből kiutat, "sisterhood"-ot jelenthet számukra a Magyarországon az 1990-es években meggyökerezett NA közösség s olyan női, anyai mintákat adhat, melyek alapján sikeres női életútstratégiákat építhetnek fel.

Várnagyi Márta

(Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem)

Szószéken innen, kosztümön túl, A női egyenjogúság kérdése a magyar döntéshozatalban és érdekképviseletben a rendszerváltás óta

A 90-es évek optimista politikai törekvéseit jellemezte, hogy az addigi államszocializmusban megszokott, a nemek közötti formális egyenjogúságot különböző feminista csoportok valódi egyenjogúsággá akarták alakítani. Soha annyi nőszervezet, egyesület nem alakult hazánkban, mint akkor. A 68-as Nyugat-Berlini szelek ugyan lecsendesedtek, megszelídültek, de ideértek. A posztszovjet traumába nem elmerülni és elmerengni akartak a magyar nők, hanem felülemelkedni rajta. Írni, felszólalni, szerveződni és persze döntéseket hozni. A

kilencvenes évek egy ilyen időszak, ami lelkesedéssel és hittel, mozgalmi és forradalmi hévvel volt tele. Tenni akarással. Felívelés volt, kaotikus volt és csalódás lett, mert valami hiányzott belőle. De hogy mi is kellett volna a sikerhez? Többek között erre a kérdésre keresi az előadás a válaszokat politikai, szociológiai és történelmi kontextus vizsgálatának segítségével, az egykori szervezetek képviselőinek interjúi nyomán.

A kutatás vizsgálja ezzel párhuzamosan a különböző kormánypartok retorikáját és politikai célkitűzéseit a női egyenjogúsággal kapcsolatban. Az előadás megkísérli a női kvóta kérdésköréhez kapcsolódó, különböző politikailag legitimnek kikiáltott álláspontokat bemutatni, és azok hátterét felfedni, társadalmi elfogadottságáról képet alkotni és egybevetni a magyar gender mainstreaming megvalósult eredményeivel. Ezekben a folyamatokban a magyar civil szféra főbb képviselőinek szerepére is kitér a kutatás. Feladatának tekinti ezen túl a jelen dolgot az Európai Unió, az ENSZ Women valamint a világszerte ismert emberjogi szervezetek női esélyegyenlőséget sürgető célkitűzéseinek hazai megvalósulását bemutatni, mint például a fizetések közötti különbség eltüntetése, vezető pozíciók nemek szerinti aránytalan eltéréseinek csökkentése valamint a karrier- és családtervezés összeegyeztetésének támogatása.

Ventilla Andrea

(PTE OTDI PhD hallgató)

Terítéken a nőtörténelem avagy mit árulnak el a történelem-tankönyvek a nőkről

Az amerikai szüfrazsett, Susan B. Anthony az 1859-ben megjelent *Az igaz nő* című tanulmányában így fogalmazott: „Miért van az, hogy a történelem lapjain jeles férfiak tündökölnek és csak hébe-hóba tűnik fel egy-egy magányos nő, mint amolyan furcsa jelenség?” Ez a probléma, miszerint a nők hiányoznak a történelemből, egészen a XX. századig nem látszódnak megoldódni. A nők történelmével Magyarországon érdemlegesen csak a rendszerváltás után kezdtek el foglalkozni, mivel a nyugati reform eszmék is csak ekkortól áramolhattak be

szabadon. Vajon hogyan reagáltak a tankönyvírók az új kihívásra? A történelem-tankönyvek újraírásánál mennyire kapott hangsúlyt az egyes korok ábrázolásánál a nők bemutatása? Előadásomban arra helyezem a hangsúlyt, hogy bemutassam a rendszerváltás óta kiadott negyedik osztályos középiskolai tankönyvek hogyan és milyen eszközökkel szemléltetik a nőket. A tankönyv egy olyan eszköz, amelyen keresztül találkoznak a diákok az iskola által közvetíteni kívánt tudással és értékekkel. Elsődleges célján – a tantárgyspecifikus készség kialakításán túl – a társadalom értékrendjét, világnézetét és elvárásait közvetíti. Ily módon a tankönyv, a tanterv részeként részt vesz a társadalom által legitimnek gondolt tudás létrehozásában, ideológiák és ismeretelméletek megkonstruálásában. A tankönyvek analízise választ ad tehát arra a kérdésre is, hogy a régi államszocializmusból felszabadult társadalmi eszmékben mennyire és milyen módon kap hangsúlyt a nő.

